

A nyelvi tanácsadó szolgálat postaládájából

Dr. Ludányi Zsófia

Eszterházy Károly Egyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék, Eger

MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest

Nyelvi, helyesírási tanácsadással foglalkozó rovatunkban az MTA Nyelvtudományi Intézetének nyelvi tanácsadó szolgálatához érkezett orvosi nyelvvel és/vagy helyesírással kapcsolatos levelekből adunk közre egy csokorral.

Kérdés: Szeretném megkérdezni, hogy miként helyes: *kardiovaszkuláris* vagy *cardiovascularis*, *vaszkuláris* vagy *vascularis*?

Válasz: A latin (görög) eredetű orvosi szakszavak írásában mind a latinos, mind a magyaros írásmódnak megvan a létjogosultsága. Az 1992-ben megjelent Orvosi helyesírási szótár (Fábián–Magasi 1992) két általános rendező elvet említ: a köznyelvivé válás szerinti és a szövegtípusok szerinti rendező elvet. Az utóbbi értelmében a kétféle írásmód közti választás szempontjából döntő jelentőséggel bír az, hogy kinek írunk, ki a szöveg címzettje. A kérdésből ez nem derül ki ugyan, de a levélírónak is azt javasoltuk, mérlegelje, hogy a szűkebb szakmai közegnek ír-e (pl. orvosi szaklapba tudományos dolgozatot, orvosi dokumentumot stb.), vagy pedig szélesebb olvasóközönségnek, ismeretterjesztő szándékkal. Míg az orvos olvasóknak szánt írásokban a *(cardio)vascularis* formát kell elfogadottnak tekinteni, addig a tudománynpszerűsítő, laikusoknak szóló szövegekben nyugodtan lehet *(kardio)vaszkuláris* formában írni. Itt jegyezzük meg, hogy az Orvosi helyesírási szótár csak az idegenes írásmódú formát rögzíti, ugyanakkor – tekintettel az írásgyakorlatban megfigyelhető tendenciákra – véleményünk szerint a kiejtés szerinti írásmód

is elfogadható, bár szótári kodifikációval ezt (még) nem tudjuk megerősíteni. A mai magyar nyelv nagyméretű reprezentatív elektronikus adattára (korpusza), a Nyelvtudományi Intézet honlapján elérhető Magyar nemzeti szövegtár 142 találatot ad a *vaszkuláris* szóra (ill. származékaira), ebből 99 találat nem tudományos írásokban fordul elő, hanem főleg publicisztikai szövegekben, fórumbejegyzésekben stb. Ez arra utal, hogy a *(kardio)vaszkuláris* kifejezés egyre inkább közkeletűvé válik, vagyis joggal érvényesíthető a köznyelvivé válás szerinti rendező elv. Érdeemes még megemlíteni továbbá, hogy az edzésfajta jelölő, magyaros írásmódú *kardió* szó is jelzi a köznyelvivé válási tendenciát.

A választ összefoglalva tehát: mind a *(cardio)vascularis*, mind a *(kardio)vaszkuláris* jó lehet, azt érdemes megfontolni, hogy milyen céllal, milyen közönségnek íródik a szöveg.

Kérdés: A korábban megjelent szakirodalomban a *koragyermekkori intervenció* kifejezést használták a szakemberek. A közelmúltban jelezték, hogy a bevett írásmód nem megfelelő, nem helyes, így a jelenleg előkészítés alatt lévő kiadványokban már a *kora gyermekkori intervenció* szókapcsolat helyesírását használjuk. Kérem, hogy véleményezzék, helyes-e módosításunk, azaz használhatjuk-e a jelenlegi helyesírási szabályok szerint a *kora gyermekkori intervenció* kifejezést.

Válasz: Megerősítjük, valóban a különírás felel meg a helyesírási normának. A magyar helyesírás szabályai 12. (jelenleg is érvényben lévő) kiadása, ill. az Osiris Kiadó Helyesírás c. kötete

(Laczkó–Mártonfi 2004) egyaránt a *kora* jelzői értelmezését és az ennek megfelelő különírást javasolja ilyen példákkal: *kora tavasz*, *kora nyár*, *kora középkor* stb. A Magyar értelmező kéziszótár (2003) szerint a *kora* leggyakoribb jelentése 'vmely időszak kezdetére eső', vagyis jelzőként használatos a *kora*, ezért különírandó. (Ritkán lehet határozószó is, például a *korábbra várta* esetében.)

Mindez a kérdéses kifejezésre is vonatkozik: *kora gyermekkor*, *kora gyermekkorban*, *kora gyermekkori*. A *kora* tehát itt is, miként általában, időszakot jelentő szó előtt áll jelzőként, és a különírást „kívánja”.

Kérdés: A *gyermek-tüdőtranszplantáció* vagy *gyermektüdő-transzplantáció* írásmódjával kapcsolatban kérném a segítségüket. Amikor egy kisgyermek új tüdőt kap, melyik helyre kellene tenni a kötőjelet? Az első esetet mindenhol látom, de nekem helytelennek érződik, mintha maga a *tüdőtranszplantáció* lenne a *gyermek*.

Válasz: Helyesírási szempontból mindkét írásmód normatív, de mást jelent a kettő. A *gyermek-tüdő-transzplantáció* azt jelenti, hogy gyermek-tüdőt (gyermekből származó tüdőt) ültetnek át. A *gyermek-tüdőtranszplantáció* adja vissza a kívánt értelmezést, vagyis amikor a gyermek új tüdőt kap. Mindkét esetben az AkH. 139. pontja az irányadó, amely szerint a kettőnél több szóból alakult (úgynevezett többszörös) összetételeket hat szótag felett kötőjellel tagoljuk a két fő összetételi tag határán. Azt kell tehát megvizsgálni, hogy a (jelen esetben) három összetételi tag közül melyik kettő tartozik szorosabban egybe. A kívánt értelemben a *tüdő + transzplantáció* tartozik jobban össze (nem pedig a *gyermek + tüdő*), a kötőjel tehát a *tüdőtranszplantáció* elé kívánkozik. Ami a kérdező észrevételét illeti („mintha maga a *tüdőtranszplantáció* lenne a *gyermek*), akkor „sugallná” ezt az íráskép, ha elmaradna a kötőjel: *gyermek tüdőtranszplantáció*. Ilyen – ún. főnévi minőségjelzős szerkezetek – tényleg

léteznek, pl. *gyermek király*, ezekben az esetekben a *gyermek* kort, minőséget jelöl, főnévi minőségjelzőként különírjuk a jelzett szótól. A *gyermek-tüdőtranszplantáció* esetében nem erről van szó.

Kérdés: A *panoráma* és *röntgen* szavakból alkotott összetétel helyesírása érdekel. Szerintem és az akadémiai tanácsadó oldal szerint is egybe kell írni, de a köznyelvben a különírt alakokra több a példa. Továbbá hogyan írandó a *panorámaröntgen-felvétel*?

Válasz: Megerősítjük, a *panorámaröntgen* valóban összetett szó, méghozzá úgynevezett jelentéssűrítő összetétel, ahol szintaktikailag pontosan nem elemezhető viszony van a tagok között. (Ez azt jelenti, hogy míg például a *tüdőbaj* összetétel visszavezethető a *tüdő baja* birtokos jelzői alárendelő szószerkezetre, addig a *panorámaröntgen* esetében nem lehet ezt az átalakítást elvégezni, s csak bonyolultabb körülírással adható vissza a két tag közti grammatikai viszony.) A *panorámaröntgen-felvétel* szó írásmódja is ebben a formában normatív, a már említett 139. szabálypontnak megfelelően a hatnál több szótagos többszörös összetételt kötőjellel tagoljuk a fő összetételi határon.

A nyelvi-helyesírási kérdések iránt érdeklődőknek készséggel áll rendelkezésére az MTA Nyelvtudományi Intézetének közönségszolgálatosa: leveleiket a tanacs@nytud.mta.hu címen várjuk. ■

Irodalom

1. AkH. = A magyar helyesírás szabályai 2015. Tizenkettedik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
2. Fábrián Pál – Magasi Péter (főszerk.) 1992. Orvosi helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó – Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár. Budapest.
3. Pusztai Ferenc (szerk.) 2003. Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest.
4. Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. Helyesírás. Osiris Kiadó, Budapest.